

danilo basta

pokušaj sagledavanja staljinizma

Andrija Krešić: POLITIČKO DRUŠTVO I POLITIČKA MITOLOGIJA — Prilog kritici „kulata ličnosti”, VUK KARADŽIĆ, Beograd, 1968. godine.

Iskustva 1948. i 1968. godine deluju kao neposredan spiritus movens mišljenju koje nastoji da sagleda suštinu one pojave koja se najčešće naziva staljinizam. U tom smislu, od velikog su značaja teorijski naporci koji se ulažu da bi se iznašla sama bit pomenute pojave, da bi se sagledali uzroci i uslovi koji su doveli do toga da se izgoleme ideološke fasade socijalizma uspostavi strahovlada birokratskog partijsko-državnog aparata, na čelu njegovim koričnjom — Josifom Visarionovićem Staljinom, „četvrtim klasikom marksizma“. Može se slobodno reći da je upravo naša nauka i filozofija dala u tom pogledu valjane priloge, premda sam problem ni iz daleka nije iscrpljen (čega je npr. bila svesna redakcija časopisa „Gledišta“, raspisavši nedavno opštajugoslavenski konkurs na temu „Šta je staljinizam“ i objavivši s njega tekstove u nekim svojim prošlogodišnjim brojevima), već, naprotiv, još više aktualizovan. Valja se nadati da na tom polju tek treba da očekujemo plodonosne radeve.

Završena još 1963. i objavljena 1964. god. u Institutu društvenih nauka u Beogradu („kao rukopis za diskusiju“), ova studija A. Krešića uklapa se u antidogmatska strujanja jugoslovenske filozofije, s težnjom da rasvetli „tajnu“ staljinizma kao političkog i socijalnog sistema SSSR-a.

Uveren da „ne dolazi u obzir da se teorijsko razumijevanje staljinizma podređuje bilo kojoj trenutnoj političkoj empiriji u smislu korisnosti za tu empiriju“ (str. 6.), Krešić je odabrao zanimljiv, ali, da odmah kažemo, i odgraničen metodološki put — da, naime, preko prikaza sovjetske kritike staljinizma i isticanja njenih immanentnih granica, dospe do sintetičkog pogleda na staljinizam, gde se kao njegovo suštinsko obeležje pojavljuje kategorija „političkog društva“. Usovijivši ovakav pristup, on u prvom delu svoje studije prikazuje sovjetsku kritiku staljinizma, koja je, uglavnom, izvršena na partijskim kongresima (XX i XXII) i koja je ostala na površinskom nivou kritike „kulata Staljinove ličnosti“, pogrešnog metoda rukovodenja („nelenjinskog“) i osude birokratizma i političkog terora.

Drugi deo Krešićeve studije odnosi se na prikazivanje granica sovjetske kritike staljinizma koja je, po autorovim rečima, „izričito posvjetodocića da i sama pati od ideologije kulata ličnosti“ (str. 80.), budući da je u pitanju bila „borba kulta protiv kulta, da se novi voda (N. S. Hruščov - D. B.) protivstavlja starom“ (str. 82.).

Ono što čini Krešićev originalni doprinos kritici staljinizma svodi se na tezu o sovjetskom društvu kao političkom društvu. Taj se pojam javlja kod njega kao ono opšte koje u sebi sadrži kako staljinizam tako i njegovu kritiku. Zbog toga bi „sovjetskom društvu u razdoblju

staljinizma i kritike staljinizma odgovarao naziv političko društvo“ (str. 117.). Autor, takođe, bliže određuje sadržinu ovog pojma: „Ukratko, pojam političko društvo 1. izražava odnos između političkog sistema uopšte i društva, kao cjeline, između politike i društva i 2. izražava sukob unutar sfere politike, između političkih sistema“ (str. 120.).

Opravданje za uvodenje pojma „političkog društva“ kao bitne označke za staljinistički sistem u SSSR-u Krešić nalazi u tome što je celokupno sovjetsko društvo, do svojih najmanjih delova, u znaku politike kao politike, što je uspostavljen identitet između „posebnosti politike i društvene opštosti“, u kome se gradani pojavljuju uglovnom kao objekti politike, pri čemu „niko nije pošteden od politike, bilo kao njen sredstvo ili kao njeno cilj“ (str. 117.). Ova predominacija politike u društvenom životu narоčito se ogleda u domenu ekonomike, gde je njena intervencija najobjektivnija i zbog čega je u bukvalem smislu ostvarena politička ekonomija. To bi, dakle, po Krešićevom mišljenju, bili dovoljni razlozi upotrebe kategorije „političkog društva“ za SSSR, „kao što je, na primjer, po klasi feudalaca imenovano feudalno društvo iako taj naziv ne označava jednu klasu, već određenu strukturu cijelog društva“ (str. 118—119.).

Nama se čini da svi razlozi koje Krešić navodi još uvek nisu dovoljni da se sovjetsko društvo u vreme Staljina, pa i nakon njega, bliže imenuje kao „političko društvo“. Prevašodna uloga politike (iako bi, po našem uverenju, bilo opravданje govoriti o političkoj tehnici, veštini manipulacije), ni istorijski ni logički, nije karakteristika samo sovjetskog društva. Ta premoć politike u životu čoveka i društva bila je već istorijski ostvarena u antičkom grčkom svetu, čije je iskustvo podstaklo Aristotela da čovaka odredi kao *zoon politikon*. (Upravo grčki polis najviše zavreduje da se nazove političkim društvom u najpunijem i najuzvišenijem smislu). Pa ipak, teško da bi smo mogli povući ma kakvu analogiju između ova dva društva.

Treba napomenuti da bi ova naša primedba bila uneckoliko ublažena kad bi smo bili sigurni da Krešić politiku shvata isključivo u pežorativnom smislu. Takvo, pak, uverenje nismo stekli nad stranicama njegove knjige.

Na kraju, *last but not least*, valja istaći posebnu vrednost i plastičnost Krešićevih poređenja ideologije „kulata ličnosti“ i religijskog dogmatizma, staljinističke i crkvene hijerarhije, inkvizicije i staljinističkog terora, da bi na kraju bila pomenuta i stravična činjenica da se u SSSR-u „pojavila čak i arhitektura koja podsjeća na gotske katedrale zbog sličnosti funkcije i inspiracije“ (str. 167. podv. D. B.). Dodajmo, tim povodom, nadu da će socijalizam, mada još uvek u-topos, uspostaviti takvu arhitektunu društva čija će neposredna inspiracija i središte biti čovek a ne bog, makar i ovozemaljski.

slavko jendričko

3 PESME

ta još sam dijete srna koja ne umije bez sume
čistog vrela
i kako se vjetar razlistava u gustoći zelenila
napinje se krv mlada u luk strijelu da baci
da ti zbaci svilenu suknu sa glatkim koljenima

te sve straže na vrijeme je trebalo ukloniti
lahka koraka bestjelesje mirnim šljivikom da gazi
smisi nešto ljepše od višnjina cvijeća u srcu ako
možeš
ako umiješ pobjeći hrfovima
koji te slijede sa mekim okusom prvog poljupca

i sin sam ti i kći zemlji živa
o nijemos me moja i rječitost otvara
putanju mi srca i koralji poznavaju
Tek za veličinu usta hljeba ištem
budući mu osjećam opomenu
sat suncokretom navijen
trpk a usta moja mlađici bez milosti;

ulju vinu zboreć o tijelu koje snaže
o srcu — svježoj jagodi
u tvrdoj doći u lipanskom vodosokoku
potočnici kletvu da isčistim

čaši na hraslom stolu voćnom oblaku pjevam
slabe mi tačke osvijestile se nisu
u prostor između dva zida preduboko uronjene

govoreći ti san blago na uzglavlje
dragana moja jutro isplakano
um moj umom stvari zamoren
griješan je čin poslije pokolja svjetlom prati ruke

I tijelo i duša punokrvna zamorna od ladanjskih
svetkovina
i nosnice mi blago položene na cvijet neumitan
prihranjuju se da smognu snage da prodru u
ložnicu;
zar umijelo je tijelo vatri uzmaknuti, ne biti
pepeo

molio bih vješto progostvo,
kojem se ne želim podati rasni trkač
u stranu da ne izmjerim srcu slobodu
molio bih da me ostave bez hljeba i bez vode
a da ne umijem gladovati i žedati
ovako čemu sve rešetke kada su mi ruke
slobodne

I počehu dozrijevati za pakao,

To nije bolest već zdravlje razuma i srca
jer ni um ne može bez žedi i dodira.

I u najsvetije safe da me ljube
ne mogu iz ovog pokolja.

Na čvrstom dnu u neprozirnoj vodi
samo mi biseri čisto u opni zvone,
a ponad vode ljube se pitomo bezbržne patke.

Kako sebe oblagotvoriti stvarima običnim?
Zemljom uman ja se mogu izgubiti.